

Toplumcu bir Belediyecilik Modeli: “Yeni Belediyecilik Hareketi” 1973–1977

Bülent Batuman*

Özet

1973 ve 1980 yılları arasında CHP'nin yönetimi altında bulunan belediyelerde üretilen ve söz konusu dönemde “yeni”, “devrimci” veya “toplumcu” belediyecilik hareketi olarak isimlendirilen program karşı-hegemonik bir kentsel politika sürecinin bileşeni olarak ortaya çıkmış ve birkaç açıdan dikkate değer özgüllükler barındırmıştır. Her şeyden önce bu programın oluşumu çeşitli disiplinlere mensup kentleşme uzmanlarının katkısıyla ve emekçi sınıfların henüz formüle edilmemiş taleplerine karşılık olarak ortaya çıkmıştır. İkinci olarak, bu hareket Türkiye’de ilk kez yerel yönetimin özerkliği yönünde bir talebin ortaya çıkmasına sebep olmuştur. Üçüncü olarak ise, yeni belediyecilik hareketinin gündemine aldığı uygulamalar kentsel emekçi sınıfların toplumsal bir özne olarak ortaya çıkmasına katkıda bulunmuştur. Makale, Türkiye’deki yerel yönetim geleneğine kısa bir bakışın ardından, 1973–1977 döneminin belediyecilik pratiklerini incelemekte ve son olarak yeni belediyecilik hareketinin uygulamalarını bir üst ölçekte toplumcu bir belediyecilik modeli için geçerli olabilecek boyutlarıyla değerlendirmektedir.

Anahtar Sözcükler: yeni belediyecilik hareketi, toplumcu belediyecilik, yerel yönetimler, kentsel politika, kentsel toplumsal hareketler

Abstract

The municipal program that guided the policies of the Republican People’s Party municipalities between 1973 and 1980, which was interchangeably labeled “the new municipal”, “revolutionary municipal”, or “social(ist) municipal” movement, emerged as the component of a counter-hegemonic urban politics and was significant in a number of terms.

First of all, it presents a case in which urban professionals undertook a task to invent policies in response to the not-yet-formulated demands of the working classes. Second, the movement raised the demand for autonomy of urban government for the first time in Turkish history. Finally, these policies were essential as they contributed to the making of “urban working classes” as a social actor. Following a brief discussion on the background of urban administration in Turkey, the article analyzes the municipal practices of the 1973-1977 period and evaluates the “new municipal movement” in terms of its validity as a socialist municipal model.

Keywords: new municipal movement, socialist municipality, local administration, urban politics, urban social movements

* Dr., Bilkent Ü. Kentsel Tasarım ve Peyzaj Mimarlığı Bölümü

Belediye yönetimini sınıfsal bir mücadele alanı olarak benimsiyoruz... Belediye, belde halkının beşikten ölümüne kadar her şeyinden sorumludur. Bu nedenle onun politik bilinçlendirilmesi, kendisi için sınıf olduğu bilincine vardırılması görevi de belediyeye düşer... (vurgular bana ait)

*Aydın Erten, İzmir, Gültepe Belediye Başkanı
(Politika, 16 Ekim 1976).*

1973 ve 1980 yılları arasında CHP'nin yönetimi altında bulunan belediyelerde üretilen ve söz konusu dönemde “yeni”, “devrimci” veya “toplumcu” belediyeçilik hareketi olarak isimlendirilen program hem üretilişine paralel olarak detaylı biçimde belgelenmiş (Ankara Belediyesi Başkanlık Uzmanları, 1977a; Ankara Belediyesi Başkanlık Uzmanları, 1977b), hem de sonrasında çeşitli yazarlar tarafından etraflıca tartışılmıştır (Göymen, 1983; Tekeli ve Gülöksüz, 1990; Tekeli, 1992; Keleş, 1993; Şengül, 2001). Bu yazının amacı ise, söz konusu programa ve dönemin belediyeçilik pratiklerine dair detaylı bir betimleme sunmaktan ziyade, toplumcu bir yerel yönetim yaklaşımı olarak bu programın bugün de geçerliliğini koruyan boyutlarını tespit etmektir. Aşağıda gösterilmeye çalışılacağı gibi, 1970'lerin “yeni belediyeçilik hareketi” karşı-hegemonik bir kentsel politika sürecinin bileşeni olarak ortaya çıkmış ve birkaç açıdan dikkate değer özgüllükler barındırmıştır. Her şeyden önce bu programın oluşumu çeşitli disiplinlere mensup kentleşme uzmanlarının katkısıyla ve emekçi sınıfların henüz formüle edilmemiş taleplerine karşılık olarak ortaya çıkmıştır. İkinci olarak, bu hareket Türkiye’de ilk kez yerel yönetimin özerkliği yönünde bir talebin ortaya çıkmasına sebep olmuştur. Üçüncü olarak ise, yeni belediyeçilik hareketinin gündemine aldığı uygulamalar kentsel emekçi sınıfların toplumsal bir özne olarak ortaya çıkmasına katkıda bulunmuştur. CHP’li belediyelerin bu dönemde ürettiği hizmet ve politikaların hitap ettiği toplumsal konum homojen bir kentli emekçi halk kategorisini tariflemiş; bu da, o döneme kadar hem kentleşme yazını hem de siyasal tartışmaları belirleyegelen, “gecekondu sakinlerinin ne kadar proleter olduğu” tartışmasını kentsel politika açısından geçersizleştirmiştir. Aşağıda, önce Türkiye’deki yerel yönetim geleneğine kısa bir bakış sunulacak, ardından dönemin belediyeçilik pratiği incelenecek ve son olarak yeni belediyeçilik hareketinin uygulamaları bir üst ölçekte toplumcu bir belediyeçilik modeli için geçerli olabilecek boyutlarıyla değerlendirilecektir. Yeni belediyeçilik hareketi denildiğinde akla 1973–1980 döneminin tamamı gelse de, burada 1973–1977 dönemi incelenecektir. Zira aşağıda gösterileceği gibi ilk dönemde üretilen toplumcu program, 1973’te seçilen CHP’li belediye başkanlarının tasfiyesiyle birlikte 1977’den sonra radikal niteliğini kaybedecektir.

Belediyeler ve Türkiye Kentlerinde Yerel Siyaset

Türkiye’de kent yönetimlerinin yapısı genellikle Osmanlı İmparatorluğu’nun tarihsel mirası çerçevesinde incelenmiştir. Yakın döneme kadar Osmanlı kent tarihçiliği, kentleri merkezi otoriteye tamamen bağımlı birimler olarak tanımlayagelmiştir (Özbudun, 1976; Heper, 1989). Yeni araştırmalar ise yerel inisiyatifin yokluğu fikrini reddederek, kentsel iktidar gruplarının yerel yönetim süreçlerini etkileyebildiklerini ve taleplerini merkezi otorite ile müzakere edebildiklerini göstermiştir (Faroqui, 1984; Şengül, 2001; Kaygalak, 2005). Bu tartışma, ikincil literatürün 70’li yıllara kadar kent yönetimlerinde yerel güç ilişkilerinin etkisini ıskalamalarının sebebini anlamak açısından önemlidir. Türkiye kentlerinin hiçbir zaman siyasal özerklik sahibi olmadıkları fikrinden hareketle, belediyeler cumhuriyet döneminde dahi merkezi yönetimin yerel organları gibi görülmüşlerdir. 1930 tarihli “Belediyeler Yasası” belediyelere kentsel gelişim, toplu taşıma, çöp toplama vb. görevler verirken eğitim, sağlık ve konut gibi kolektif tüketim hizmetlerini belediyelerin görev alanı dışında bırakır (Tekeli ve Ortaylı, 1978). Şengül’ün (2001: 103–104) vurguladığı gibi, yerel yönetimlere verilen görevler, esnaf ve zanaatkârları içeren yerel iktidar gruplarını ilgilendiren konulardır; buna karşılık emekçi sınıfların ihtiyaçlarını ilgilendiren konular merkezi otoritenin gündemi olarak kalmıştır. Bu işbölümü belediyelerin güç yapısında da yansımaları bulur: özellikle büyük kentlerde 60’lı yıllara kadar merkez tarafından atanan belediye başkanları merkezi otoriteyi temsil ederken, belediye meclisleri seçimlerle oluşmakta ve yerel iktidar gruplarının temsiline olanak sağlamaktaydı.

1960 sonrasında ise kentsel iktidar yapısı bir takım kurumsal dönüşümlerden geçer. Bu dönüşümleri gündeme getiren başlıca etken 2. Dünya Savaşı sonrasında giderek artan ivmesiyle, hızlı kentleşmedir. Türkiye’de deneylendiği biçimiyle kentleşme, kırsal yoksulluğun basitçe kente taşınması şeklinde gerçekleşmez, zira bu dönemde kırdan kente göç edenler yanlarında bir miktar birikimle yahut geride kendilerini kısıtlı da olsa destekleyebilecek akrabalarının varlığıyla kente katılırlar (Kartal, 1983). Bu olgu sadece kente yeni gelmiş olan nüfusun yaşam koşullarını kolaylaştırıcı bir tampon mekanizma değildir, aynı zamanda geleneksel kentli esnaf ve küçük üreticilerin yanına eklenecek yeni bir küçük üretici tabakası yaratır. Bir başka ifadeyle, devletin, mevcut kaynakları sanayileşmeye aktararak emek-gücünün yeniden üretimi için gerekli kentsel hizmetlerin arzını kentli küçük burjuva gruplara bırakması, bu toplumsal sınıfın genişlemesi sonucunu doğurur. Bu süreci tartışan Şengül’e (2001: 77) göre devletin kentsel hizmetlerin üretimindeki rolünün minimum olduğu 1960 sonrası dönem “devlet ve orta sınıf odaklı kentsel gelişim”den “topluluk odaklı kentleşmeye” geçişi temsil eder. Öyleyse kente yeni

katılan nüfus sadece emekçi sınıfları değil, aynı zamanda gecekondu sakinlerine hizmet ve mal arz edecek ikinci bir piyasada varlık gösterecek yeni bir küçük üretici tabakayı da içerir (Eraydın, 1992; Şenyapılı, 1998). Doğan'ın (2005) "kırsal küçük üretimin kentleşmesi" olarak tanımladığı bu süreç marjinal sektöre ait çeşitli iş kollarının kurumlaşmış kentsel ekonomiye eklenmesiyle sonuçlanır. Bu dönüşüm 1964 tarihli "Esnaf ve Sanatkarlar Kanunu" ile gerçekleşir; zira yasa bazı marjinal iş kollarını formelleştirmekle kalmaz, küçük üreticilerin kendi işkollarına girişleri ve yine kendi işkollarındaki fiyat düzeylerini kontrol etmelerini sağlar (Tekeli, 1976a). Hamamcı'nın (1981) altını çizdiği gibi, bu yasal düzenlemeler (ki bunlardan biri de 1972'de Bağ-Kur'un kurulmasıdır) kentli küçük burjuvaziye güçlendirerek kentsel hizmetlerden sağladıkları rantı artırmış, gerek siyasal partilerin yerel örgütleriyle kurdukları patronaj ilişkileri, gerekse belediye meclislerinde güçlü bir biçimde temsil edilişleriyle yerel siyasette örgütlü ve aktif bir rol oynamalarını sağlamıştır. Burada dikkat çekilmesi gereken bir nokta, kentsel güç yapısına dair burada aktarılan bilginin "yeni belediyeçilik hareketi"nin ürünü olarak ortaya çıkacak olmasıdır. Bir başka ifadeyle, 1970'lerin başlarında kentsel politika süreçlerine müdahil olan aktörler henüz bu güç yapısını çözümleyebilmiş değillerdir.

Bu çerçevede, 1960'larda yerel seçim sisteminin değiştirilmesi ve belediye başkanlarının doğrudan seçimle işbaşına gelmeye başlaması, devletin, küçük üreticilerin yerel siyasette artan gücünü dengelemeye yönelik bir müdahalesi olarak yorumlanabilir (Güler, 1992: 181). Yine aynı dönemde belediyelere aktarılan kamu fonlarının azalması da aynı eğilimin bir ifadesi olarak anlaşılmalıdır. Doğan'ın (2005) vurguladığı gibi, belediye gelirlerinin kısılması ve belediye meclislerinin gücünün doğrudan seçilen başkanlarla dengelenmesi gibi önlemler, yerel esnafın ve küçük üreticilerin kentsel siyasetteki gücünü dizginlemeyi amaçlar. Burada, devlet ve yerel yönetimler arasında hem bir işbölümü, hem de bir güç dengesi kurgulanmaktadır. Bu yeni duruma göre kentleşmenin toplumsal maliyeti yerel gruplarca karşılanacak, buna paralel kazandıkları güç ise merkezi otorite tarafından sınırlanacaktır. 60'lı yıllar boyunca hâkim olacak bu model, yeni belediyeçilik hareketi ile tersine çevrilecek ve bu hizmetlerin kamu tarafından sağlanması savunulacaktır.

1968 Seçimleri ve Kentleşme Uzmanları

Yeni belediyeçilik hareketine geçmeden önce, bu hareketin ortaya çıkış koşullarını belirlemek üzere 1968 yerel seçimleri sürecinde yerel siyasetin nasıl kavrandığına değinmekte fayda var. 1968 yerel seçimlerine gidilirken ne siyasal partilerin ne de başka örgütlerin seçime yönelik kentsel politika önerileri yoktur.

Bu süreçte CHP'nin gündeminde “ortanın solu” hareketi ile partinin sağ kanadı arasında süren ve özellikle Ankara belediye başkan adayının belirlenmesinde somutlaşan çatışma vardır.¹ Parti merkezinin solcu bir sendikacıyı Ankara adayı olarak belirlemesi Ankara teşkilatının direnişiyle karşılaşır (Çitçi, 2001: 40–43). Aynı süreçte TİP'in ilgisi de bir yıl sonra yapılacak genel seçimler üzerindedir. Partinin yerel seçim broşürü, seçimlerin önemini şu şekilde dile getirir: “Mahalli seçimlerde, ara seçimlerde iktidar değişmez ama, unutmama ki kullanılan oyların anlamı büyüktür. Oylar çoğunlukla muhalefete verilirse, A.P. iktidarının Anayasaya ters düşen gidişine ‘dur’ dendiği anlaşılır” (TİP, 1968: 5–6). Kentsel hizmetlerin emekçi halka ulaştırılmasının yerel yönetime emekçilerin ağırlığını koymasıyla mümkün olacağını ifade eden broşür, bunun için emekçileri TİP saflarına çağırır (TİP, 1968: 14). Gecekondu sorununun yanında hayat pahalılığı ve alt yapı sorunları da bütün partilerin seçim vaatleri arasında yer alırken, örneğin TİP Adana Belediye Başkan Adayı Demirtaş Ceyhun yerel yönetimin salt böylesi kentsel hizmetleri sağlayan bir yapı olarak anlaşılmasına karşı çıkar: “Bugünkü belediyecilik yol sulamak, ölüye mezar temin etmektir, bu belediyecilik değildir” (Son Havadis, 15 Mayıs 1968: 1).

Burada, 60'ların son yıllarında, özellikle yapılı çevreye ilişkin konuların politika gündemi içinde artan bir ilgi gördüğünü vurgulamak gerekir. 60'lı yıllar boyunca çeşitli kamu kurumlarında planlı kalkınmanın mekânsal boyutlarını öne çıkarmaya çalışan bir teknokrat kuşağı, bu yıllarda Mimarlar Odası çatısı altında bir araya gelmiş ve yapılı çevreye ilişkin ülke gündemine kadar ulaşmış konularda görüş ve öneriler üretmiş, AP hükümetlerinin uygulamalarına karşı ciddi bir muhalefet odağı oluşturmuşlardır.² Bu çabalar sonraki yılların yerel siyaset deneyiminin kavramsal altyapısını oluşturması bakımından önemlidir. Ancak altı çizilmesi gereken iki nokta vardır. Öncelikle, toplumcu duyarlıkları teknokrat kimlikleriyle belirlenen bu uzmanların, gündemdeki problemleri giderek teknik olmaktan çok politik boyutlarıyla algılamaları, söz konusu kentleşme uzmanları, Mimarlar Odası ve TİP arasındaki yoğun etkileşimin ürünüdür (Batuman, 2005: 5–9). İkinci nokta ise söz konusu problemlerin bu dönemde henüz belediyenin, kentsel hizmetlerin taşıyıcısı olmaktan öte bir yerel iktidar aygıtı olarak kavranmasını sağlamamış olmasıdır. Zira kentleşme uzmanlarının ilgisi hâlâ ulusal ölçekli bir kalkınma projesinin mekânsallığına yoğunlaşmıştır ve kent henüz

1 1965'te düzenlenen CHP Kurultayı “ortanın solu” yaklaşımını benimser ve bu görüşün temsilcileri parti yönetimine gelir. Buna karşılık partinin Meclis grubu hâlâ sağ kanadın elindedir (Bila, 1979: 419).

2 1968–1971 arasında ülke gündemini işgal eden ve Mimarlar Odası'nın görüş ve politika ürettiği konular arasında Boğaz Köprüsü, kent toprakları, kentleşme politikaları, kıyıların planlanması vb. bulunmaktadır. Türkiye'de kentleşme uzmanlarının kentsel politika olgusunun iradi bir eylemlilik alanı olarak ortaya çıkışındaki rolü için bkz. Batuman (2004).

özgül bir toplumsal mücadele alanı olarak görünmemektedir. Yukarıda mevcut belediyeçilik anlayışına getirdiği eleştirileri aktarılan Ceyhun –bu sırada Mimarlar Odası İstanbul Şube sekreteridir– bile ulusal kaynakların kentsel hizmetler yerine sanayileşmeye aktarılmasını savunur. Ona göre, kentsel gelişmenin ihmal ediliyor oluşu sanayileşme yolunda bir “geçiş dönemi” için tolere edilebilirdir (Ceyhun, 1968: 154–156). Buna karşılık Ceyhun’un TİP’e siyasal stratejisini “proletarya ve burjuvazi arasındaki klasik karşıtlık” yerine yeni bir “şehir emekçileri” tanımı üzerine inşa etmesini önermesi dikkat çekicidir (1968: 135).

1973 Seçimleri ve Yeni Belediyeçilik Hareketi

Çok partili siyasal sistemin 2. Dünya Savaşı sonrası kurumlaşması, Türkiye’de kentleşme sürecinin hız kazanmasına paralel gerçekleşmiştir. Bu paralelliğin bir sonucu gecekondunun daima patronaj ilişkileriyle birlikte ele alınması olur.³ Özellikle AP hükümetlerinin 60’lı yıllar boyunca başarılı bir şekilde uyguladığı seçim yatırımı olarak tapu vaadi, önemli bir siyasal gündem maddesi olmuştur. Bu taktik her seçim döneminde yeniden gündeme gelirken, gecekondulaşmanın kentsel gündelik yaşantı ölçeğinde yaşanma biçimi de patronaj ilişkilerinin yerel mekanizmaları ile belirlenir. Bu mekanizmalar temelde, yeni oluşan gecekondular bölgelerinde kurulan “mahalle güzelleştirme dernekleri” aracılığıyla yerel yönetimi elinde bulunduran siyasal partinin yerel örgütüyle ilişkilenebilir (Heper, 1982). Bu mekanizma, mahalle içindeki iktidar ilişkilerini de belirleyerek gecekondudaki gündelik yaşantıyı da ataerkil ve muhafazakâr biçimler içerisinde yeniden üretir.

12 Mart müdahalesinin getirdiği öngörülmemiş iki olgu gecekondulardaki patronaj ilişkilerini kesintiye uğratmış ve kent yoksullarının 70’lerde radikalleşmesinin önünü açmıştır. Bunlardan ilki askeri rejimin ürettiği ve gecekondularca “yıkım” biçiminde deneylenen şiddettir. Gecekondular yıkımları askeri rejimin düzeni tesis etme iddiasının kentlerdeki en önemli boyutunu teşkil eder. Buna karşılık bu şiddet, gecekonduların sakinlerinin yıkımlara karşı direniş ile askeri rejime karşı yükseltilecek demokratik talepler arasında bağ kurmalarının yolunu açar. İkinci olgu ise daha da dolaylıdır. Askeri yönetimin bazı siyasal parti ve örgütlerle birlikte güzelleştirme derneklerini de kapatması gecekondular mahallelerindeki toplumsal örgütlenmeyi, bu örgütlenmeye damgasını vuran patronaj ağını tıkmak suretiyle sekteye uğratır. Üç yıl sonra tekrar açıldıklarında güzelleştirme dernekleri bu kez genç kuşağın, özellikle gecekondular mafyasına karşı kullanılmak üzere ele geçirip radikalleştiği araçlar olacaktır.

3 Türkiye’de kentleşme sürecinin ekonomi-politiği ve bu süreç içinde patronaj ilişkilerinin rolü için bkz. Öncü (1988).

İşte bu koşular altında, 1973 yılı Ekim ayında düzenlenen genel seçimler özellikle büyük kentlerde varoşların sola oy kullanmasıyla sonuçlanır ve askeri rejimin bitişini temsil eder. Aralık ayında yapılan ve hükümet kurma çalışmalarının gölgesinde gerçekleşen yerel seçimler ise aynı seçmen eğilimlerini yansıtır ve CHP'nin 33 kentte belediyeleri kazanmasıyla sonuçlanır. Genel seçimlere bu kadar yakın bir zamanda düzenlendiği için (Milli Selamet Partisi dışında) hiçbir partinin bir seçim broşürü bile hazırlamadığı yerel seçimlerin ana teması mevcut yöneticiler hakkındaki yolsuzluk iddiaları olur (Tekeli, 1976b). CHP'nin genel seçimler öncesinde hazırladığı ünlü Ak Günlere bildirgesinin içerdiği "halk sektörü", "köykentler" gibi önerilerin detaylı biçimde projelendirilmemiş olduğu seçimlerden sonra ortaya çıkacaktır.⁴ CHP kentleşme sürecinin yarattığı politik potansiyellerin farkında olmasa da CHP'li belediyeler 1973–77 dönemindeki politikalarıyla kentsel sorunların ve belediye hizmetlerinin toplumsal mücadele konusu olduğunu ortaya çıkaracaktır. 1973 yerel seçimlerine gidilirken ne siyasi partilerin ne de meslek odalarının kentsel sorunlar konusunda dikkat çekici bir önerisinin bulunmadığı ve radikal solun henüz toparlanma süreci içinde olduğu ortamda gecekondular halkı ise henüz belirli talepleri olmayan bir siyasallaşma süreci içinde oyunu sola kullanmıştır. İşte bu koşullarda ortaya çıkacak olan 1973–77 belediyeçilik deneyiminin kentsel siyaseti ön plana çıkarabilmesi, bir yanda gecekonduların yerel taleplerinin –ki aşağıda göreceğimiz gibi bunların en önemlisi konuttur– yavaş yavaş politikleşmesi, diğer yanda da 60'ların plancı teknisyenlerinin bu sürece müdahil olmalarıyla mümkün olacaktır.

1974 yılına kadar yerel seçimlerin sürekli olarak genel seçimlere paralel sonuçlar göstermesi, iktidardaki partinin belediyeleri de elinde bulundurması sonucunu doğurmuştur. Bu süreklilik, belediyelerin, merkezi yönetimin yerel organları gibi algılanmalarına da katkıda bulunmuştur. Buna karşılık, CHP-MSP koalisyonunun 1974 Kasım'ında dağılması ve 31 Mart 1975 tarihinde ilk Milliyetçi Cephe hükümetinin kurulması ile birlikte CHP'li belediyeler hükümetten gelecek engellemelerle uğraşmak zorunda kalacaklardır. Bu engellemelerin başlıcası finansal kaynakların kesilmesidir. Belediye gelirlerinin belediyelerin kontrolünde olmadığı bu dönemde yerel yönetimler merkezi otoritenin sıkı finansal denetimi altındadır. Sürekli bütçe açığı veren belediyeler, hükümet desteğine muhtaç durumdadır (Tekeli ve Ortaylı, 1978). Bu çerçevede, MC hükümeti ile CHP'li belediyeler arasındaki ilk gerilim, hükümetin kaynak aktarımını reddetmesi sonucu belediyelerin çalışanlarının maaşlarını ödeyemez duruma düşmeleriyle yaşanır. 1975 yılı boyunca bu çatışmalar basında da geniş yankı bularak güncel politikanın konuları arasına girerler. Bu sürecin önemli bir sonucu ise belediyelerin

4 Ak Günlere, aslında Ecevit'in "ortanın solu" doktrinini tariflediği Bu Düzen Değişmelidir'in genişletilmiş versiyonudur. Karş. CHP (1968) ve CHP (1973).

yerine getirmekte aciz kaldığı hizmetlerin siyasallaşması olur (Keleş, 1998). Su, elektrik, toplu taşıma, çöp toplama gibi, bu zamana kadar belediyenin “doğal” işlevleri olarak algılanan hizmetler, ilk defa kentli kitleler nezdinde siyasal mücadele konusu haline dönüşürler. Bu çerçevede belediye başkanları, merkezi hükümete yabancılaşan kentli kitlelerin doğrudan temsilcisi konumuna yükselir.⁵ CHP’li başkanlar bu dönemde hükümetin uyguladığı finansal ambargoyu teşhir eden kampanyalar düzenlemiş ve hatta ücretlerini alamayan belediye işçilerinin grevlerini desteklemişlerdir. Özellikle büyük kentlerde, zaten yetersiz olan toplu taşıma ve çöp toplama gibi hizmetlerin aksaklığı, grevler ve belediye başkanlarının hükümete yönelik protestolarıyla sürekli gündemdedir. Bu çatışmadan kaynaklı olarak başkanların gördüğü kamuoyu ilgisi, aşağıda tartışılacağı gibi, daha sonra CHP içinde tasfiye edilmelerine de katkıda bulunacaktır. Bu durumun en tipik örneği, sansasyonel eylemleriyle dikkat çekici bir popülerite kazanan Ankara Belediye Başkanı Vedat Dalokay’dır. Hükümeti protesto amacıyla üç gün açlık grevi yapması ve İspanyol devrimcilerin Franco rejimi tarafından idamını protesto amacıyla İspanyol Büyükelçiliğine belediye hizmeti vermemesi Dalokay’a ülke çapında prestij sağlar (Dalokay, 1977a: 61–63).

CHP’li belediyeler ile MC hükümetleri arasındaki çatışma Türkiye’de ilk kez yerel yönetimlerin özerkliği konusunu gündeme getirirken, CHP’li belediyeleri de kendi aralarında örgütlenmeye yönlendirir. Bu yöndeki çabalar ilk olarak tekil belediyelerin yetkilerini aşan sorunlarla başa çıkabilmek amacıyla ve İzmit Belediye Başkanı Erol Köse’nin⁶ çabalarıyla başlamıştır. Bu doğrultuda Marmara Denizi’ne kıyısı olan bölgelerde yer alan 45 belediye, özellikle bölgenin çevre sorunlarına çözüm üretmek amacıyla 1975 yılında Marmara ve Boğazları Belediyeler Birliği’ni kurar. Birliğin 1977 Genel Kurulu yeni belediyeçilik programını oy birliğiyle kabul edecektir (Yıldırım, 1977). Bunun yanında Ankara Belediyesi’nin öncülüğünde 1976 yılında kurulan Devrimci Belediyeler Derneği, yerel yönetimlerin özerkliğini savunacaktır (Dalokay, 1977b). Derneğin tüzüğü, kuruluş amacını “ilerici belediyeçilik anlayışını üretmek ve yaymak, yerel yönetimlerin etkinliğini artırmak ve belediyelerin karşılaştıkları sorunları gündeme taşımak” olarak tanımlar (Devrimci Belediyeler Derneği, 1976a: Madde 3).

5 70’li yıllardaki bütün seçimlerde CHP büyük kentlerde en yüksek oyu almıştır. Bu durumun tek istisnası CHP’nin oy kaybına uğradığı ve bunun sonucunda iktidardan çekildiği 1979 ara seçimleridir. Buna karşılık oylarının yüksek olduğu seçimlerde bile partinin oyu küçük kentlerde ve kırdaki dikkate değer biçimde düşüktür (Tekeli ve Gökçeli, 1976; Tekeli ve Gökçeli, 1977; Çitçi, 2001).

6 Görevdeyken ölen İzmit Belediye Başkanı’nın yerine 1971 Nisan’ında göreve gelen Köse, 1973 seçimlerinde tekrar seçilir. CHP’nin 1973–1977 döneminin en başarılı başkanları arasında yer alan Köse, diğer başkanlara kıyasla 2 yıllık avantajı sayesinde gerek belediyeler arası örgütlenme gerekse konut sorunu açısından öncü uygulamaları hayata geçirir. Buna karşılık, aşağıda tartışılacağı gibi, Köse de 1977 seçimlerinde tekrar aday gösterilmeyecektir.

Yeni Belediyecilik ve Konut Sorunu

CHP’li belediyelerin ilk eğildikleri konulardan birinin konut sorunu olması tesadüf değildir. Zira bu tercih hem siyasal öncelikleri açısından gecekondulara verdikleri önemin göstergesidir, hem de gecekondulara sorunlu ülke çapında büyük kentlerin yaşadığı acil sorunlardan biridir. Konut sorunu, yeni belediyecilik hareketinin oluşumunda önemli rol oynayacak olan kentleşme uzmanlarının belediyelerle ilişkilmesine de vesile olacaktır. Yukarıda değinildiği gibi 1973 seçimlerine giderken CHP’nin yerel yönetimlere dair ciddi bir çalışması yoktur. Bu ortamda Ankara ve İzmit Belediye Başkanları Dalokay ve Köse, birbirlerinden bağımsız olarak kendi kentleri için konut projeleri gündeme getirirler. Konut sorununa ilişkin ilk girişimlerin bu iki kentte ortaya çıkmasının bir sebebi her iki kentin de konut sorununu yakıcı bir biçimde hissediyor oluşlarıysa, diğer bir sebep de bu iki başkanın konut sorununa ilişkin diğer başkanlara kıyasla daha tecrübeli oluşlarıdır. Dalokay, meslek alanında kendini ispatlamış bir mimarken, Köse, 1973 seçimleri öncesinden gelen bir başkanlık tecrübesine sahiptir. Diğer CHP adaylarına kıyasla konut konusunda daha deneyimli olan bu iki başkanın seçilmelerinden kısa süre sonra, 1974 yılı içinde İzmit’te “Yeni Yerleşimler Projesi” ve Ankara’da “Akkondu” (daha sonra Batıkent) gündeme gelir. Bu projeler, yukarıda 60’lı yıllardaki faaliyetlerine değindiğimiz kentleşme uzmanlarının eleştirel katkısıyla dönüşerek, ideolojik bir içerik kazanacaklardır.⁷ Tartışmamız açısından önemli olan nokta ise konut sorunu vesilesiyle belediyelerin uygulamalarına eleştirileriyle katkı sunan toplumcu uzmanların –bunların önemli kısmı 1972 ve 1975’te ODTÜ Mimarlık Fakültesi’nden uzaklaştırılan öğretim elemanlarıdır– Dalokay tarafından “başkanlık uzmanları” olarak göreve çağrılmalarıdır. Ankara Belediyesi’ni İzmit, İstanbul, Antalya ve Mersin belediyeleri de izleyecek, bu arada Ankara Belediyesi’nin bu uygulaması Nisan 1976’da AP milletvekilleri tarafından Meclis soruşturmasına konu edilecektir (Dalokay, 1977a: 40–41).⁸ Bu uzmanlar görev yaptıkları belediyelerde politikalar geliştirmekle kalmayacak, fikir ve deneyimlerin paylaşımı ve aktarımı için de bir iletişim ağı olarak hizmet edeceklerdir.

7 Özellikle Batıkent projesi, Dalokay’ın öngördüğü biçimiyle çeşitli uzmanların sert eleştirilerine muhatap olur (Altaban ve Kocabıyıköçü, 1974; Acaroğlu, 1974; Adam, 1974). Bu eleştirilerin bir kısmı teknik (mevcut haliyle maliyetlerin yüksek çıkacağı ve son tahlilde alt-sınıflara konut sağlamanın mümkün olmayacağı, kente mesafenin uydu-kent olmak için fazla yakın olduğu), bir kısmı ise ideolojiktir (niteliksiz konut blokları üretmek yerine gecekondunun bulunduğu mekânsal-ideolojik olasılıkların araştırılması gereği). Söz konusu dönemde konut sorununun ele alınışı ve toplumcu kentleşme uzmanlarının ürettiği yaklaşımlar için bkz. Batuman (2006).

8 Bu danışmanlar Ankara’da Esat Turak, İlhan Tekeli, İrem Acaroğlu, Önder Şenyapılı, Adil Özkol, Yalçın Küçük, Ahmet Yücekök ve Erhan Acar; İzmit’te Aydan Bulca, Selahattin Yıldırım, İcen Börtüçene, Ergun Unaran ve İlhan Tekeli; İstanbul’da Turgut Cansever, Necat Erder ve Bülent Aren; Mersin’de Şevki Vanlı ve Timuçin Yekta; Antalya’da Metin Kavakalanlılar’dır.

Göreve başlamalarıyla birlikte Ankara Belediye Başkanlık Uzmanları öncelikle iflasın eşiğindeki belediyenin gelirlerini artırmanın yollarını araştırırlar ve bu çalışmanın ardından belediyelerin topladığı bazı vergilerin yerel yönetimlere bırakılması talebi gelir (Tekeli, 1976c). Öte yandan kentin ulaşım sistemi için araştırmalar yapıp metro sistemi için ön projeler geliştirilir (Ankara Belediyesi Başkanlık Uzmanları, 1977b). Bu sırada Batıkent projesi geliştirilmekte (Acar, Acaroğlu ve Adam, 1976; Adam, 1977) ve kentin planlaması Ankara Nazım Plan Bürosu ile işbirliği içinde yapılmaktadır (Özcan Altaban ile görüşme, 22 Şubat 2005).

Toplumcu Belediyecilik ve Kentsel Toplumsal Gruplar

Toplumcu belediyelerin bu dönemde kente bakışları “çevreden merkeze belediyecilik” sloganında ifadesini bulur. Bu slogan kentin merkezi ile çeperleri arasındaki mesafeyi vurgulamakla kalmaz; aynı zamanda bu ayrışma içinde açıkça kendini çeperden yana konumlandırır. Bu yaklaşımın somutlaştığı “yeni belediyecilik programı”, yazılı biçimini Toplumcu Belediye başlıklı broşürde bulacaktır (Ankara Belediyesi Başkanlık Uzmanları, 1977a). Belediyelerin yerel yönetimden yerel devlete dönüştürülmesi gerektiğini savunan broşüre göre belediye yapısının sol yorumu beş temel prensiple tanımlanır: demokratiklik ve halkın katılımına açıklık, üreticilik (kentli emekçi kitlelerin geçimini ucuzlaştıracak biçimde kentsel hizmetlerin doğrudan üretimi), tüketimin düzenlenmesi, birlikçilik (belediyeler arası örgütlülüğün geliştirilmesi) ve kaynak yaratıcılık. Bu prensiplerin son ikisinin belediyelerle merkezi hükümet arasındaki çatışmanın kendiliğinden sonuçları olarak ortaya çıkışları yukarıda tartışılmıştı. Yerel siyasetin karar mekanizmalarının demokratikleştirilmesi ve kent halkının karar süreçlerine doğrudan katılımı da sol siyasetin doğal unsurlarından sayılmalıdır. Bunlara ek olarak üreticilik ve tüketimin düzenlenmesi, aşağıda görüleceği gibi aslında küçük üreticilerin kontrol ettiği rantların önünün kesilmesini ve çalışanların geçim maliyetlerini düşürmeyi amaçlamaktadır. Burada dikkat çekilmesi gereken nokta, kentsel emek-gücünün yeniden üretim maliyetini düşürmeye yönelik bu uygulamaların Avrupa’da 2. Dünya Savaşı sonrası gözlenen yerel yönetim deneyimlerine benzer oluşudur. Bu benzerliğe karşın, böylesi uygulamalar Avrupa’da refah devletinin bütünleyicileri olarak algılanırken, CHP’li belediyelerin Türkiye’deki konumu –ithal ikameci kalkınma modeliyle tam bir uyum içinde olmalarına karşın– merkezi hükümetle süregiden çatışmadan ötürü devlete karşı sivil toplum odakları olarak algılanmaları sonucunu doğurmuştur (Şengül, 2001: 106-107; Doğan, 2005).

Belediyelerin kentsel hizmetleri kolektifleştirmeye yönelik çabalarına karşı en güçlü muhalefet bu hizmetleri o zamana dek sağlıyor olan küçük üreticilerden gelir.

Bu muhalefet ve onunla mücadele, kısa zamanda (aracı esnafın fiyatları belirlediği) sebze halleri, (toplu taşıma ile dolmuşçular arasındaki çıkar çatışmasına konu olan) ulaşım, ekmek gibi temel gıda maddelerinin üretimi, vb. konularda küçük girişimcilerin sağladığı büyük miktarlardaki rantları açığa çıkarır. Kent ölçeğinde hayli örgütlü bulunan küçük girişimcilerin kendi işkollarına girişi kontrol edişleri ve belediyeler üzerindeki etkileri aracılığıyla fiyat düzeylerini belirlemede sahip oldukları güç, tüketici kitleler aleyhine ciddi ölçekli rantlar yaratmaktadır (Tekeli, 1976a). Bu çatışmaları araştırmalarıyla yönlendirmeye çalışan başkanlık uzmanlarının çalışmaları, küçük burjuva üreticilerin, yerel yönetimlerdeki, belediye meclislerinin sınıfsal kompozisyonlarında da yansımaları bulan hâkimiyetini açığa çıkarır (Tekeli, 1977). Belediye verilerine kolay ulaşabilen uzmanlar, söz konusu bilimsel çalışmalarını belediyeye politika önerileri üretmek amacıyla kullandıkları gibi, bu bulguları çeşitli araçlarla da kamuoyuyla paylaşırlar (Tekeli, 1976c). Bunun sonucunda söz konusu kentsel rantlar 1976 yılı boyunca günlük gazetelerin sayfalarında önemli yer işgal edecektir.

Halkın doğrudan oylarıyla göreve gelen belediye başkanları ile belediye meclislerinde yerleşmiş bulunan küçük girişimcilik arasındaki çatışma CHP'nin yerel örgütlerinde de rahatsızlık yaratır. Bu sınıfsal çatışma kuşkusuz solun bu ana kadar tanımladığı asli çatışmadan farklıdır. Bu ana kadar başat çelişki “emperyalizm ve onun yerli işbirlikçileri ile halk kitleleri” arasında tanımlanırken, şimdi karşılaşılan durum bir “demokratik devrim”in doğal müttefiki olarak görülen küçük girişimci ile geniş emekçi kitleler arasında kent ölçeğinde doğan çıkar çatışmasıdır. Bu çatışmanın Ankara Belediyesi bağlamında bir örneği ekmek fiyatları konusunda fırıncılar derneği ile belediye arasında yaşanacak, fırıncıların üretimi durdurma tehdidi karşısında belediye fırınlara el koyup işletecek ve daha sonra kendi ekmek fabrikalarını kuracaktır (Tekeli, 1991). Ankara Belediyesi, fırıncılarla çatışma yaşamak konusunda istisna değildir; Diyarbakır Belediyesi kentteki fırınları kamulaştırırken (Politika, 28 Eylül 1976), Mersin Belediyesi de kendi fırınlarını açar (Politika, 8 Ekim 1976). Ekmek fiyatları üzerinden süren gerilim İzmit belediye meclisinin CHP'li üyelerinin Başkan Erol Köse'yi düşürmeyi amaçlayan başarısız girişimine de konu olacaktır (Kahraman, 1978: 126–130). CHP'li belediyelerin üreticilik konusundaki çabaları ekmek fırınlarıyla sınırlı değildir; Sivas Belediye Başkanı Orhan Eknal bölgedeki maden ocaklarının belediyeye devredilmesini talep ederken, Mersin Belediyesi bir asfalt fabrikası kurar (Politika, 9 Ekim 1976; Ceyhun, 1977a: 97). Üretime doğrudan katılmak yönündeki girişimlerin yanında, Ankara Belediyesi'nin başını çektiği toplumcu belediyeler temel gıda malzemelerinin fiyatlarını düşük tutabilmek ve karaborsa ile mücadele edebilmek için tanzim satış mağazaları kurarlar.

Yeni Belediyecilik Hareketinin Yarattığı Tartışmalar

Belediye meclislerinde ve yerel parti örgütlerinde etkin konumda bulunan küçük üreticilerle belediye başkanları arasındaki çatışma sol entelektüel çevrelerdeki tartışmaları da hararetlendirir. Örneğin küçük burjuva esnaf ve zanaatkârlarla çatışmanın demokratik çoğulculukla bağdaşmadığı ve belediyeyi halk yerine “bilim adamlarının” kontrolüne bırakmanın sakıncalı olduğu ileri sürülür (Tezel, 1979). Kent ölçeğinde yüzeye vuran çatışma, kentsel politikanın boyutlarını ve buna dair sol bir açılımın neler içermesi gerektiğini sorgulatmaktadır. Devrimci Belediyeler Derneği'nin kuruluş bildirisi belediyelerin o döneme kadar “egemen sınıfların hâkimiyeti altında” olduğunu vurgular ve devrimci belediyeyi “kent içi iktidara ağırlığını koyan emekçi halkın belediyesi” olarak tanımlar (Devrimci Belediyeler Derneği, 1976b). Benzer biçimde Gültepe (İzmir) Belediye Başkanı Aydın Erten “belediye yönetimini sınıfsal bir mücadele alanı olarak benimsediklerini” ifade ederek kitleler nezdinde sınıf bilincinin uyandırılmasını belediyenin görevleri arasında gösterir (Politika, 16 Ekim 1976). Devrimci Belediyeler Derneği'nin yayınladığı Devrimci Belediyeler Dergisi, Marmara ve Boğazları Belediyeler Birliği'nin yayınladığı Belediyeler ve Kent Sorunları Dergisi ve Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi gibi süreli yayınlar, bu dönemde, gündemdeki konuları ele alıp devrimci belediyenin ve sol eğilimli bir kentsel politikanın kuramsal boyutlarını tartışan makalelerle dolacaktır.

Başkanlık uzmanlarının kent içi küçük üretim üzerine araştırmaları, küçük burjuvazinin kentsel gelişme ve kolektif tüketim açısından konumunu çeşitli boyutlarıyla içerecek biçimde genişler. Kent planlarının uygulama sorunları ve karşılaşılan engeller, sınıfsal çıkarlarla ilişkileri çerçevesinde incelenir (Tekeli, Gülöksüz, Okyay, 1976a). Özel otomobil sahipliği de benzer şekilde sınıf perspektifiyle irdelenir ve bu olgun toplumsal maliyetinin kamu fonları kullanılarak değil, doğrudan araç sahiplerince karşılanması gerektiği vurgulanır (Tekeli, Gülöksüz, Okyay, 1976b). Hatta orta sınıf konut alanları kentsel sorunların kaynağı olarak gösterilir. Zira kent merkezlerinde yapı yüksekliklerinin artırılması yönünde orta sınıflardan gelen baskı altyapının yetersiz kalmasıyla sonuçlanmaktadır. Burada ilginç olan, o güne kadar kentsel yaşantının normu kabul edilen orta sınıfların ve onların yaşam çevrelerinin ilk kez kentsel sorunların kaynağı olarak kavranmasıdır. Bu, kentleşme sorunlarına geleneksel bakışın tam anlamıyla baş aşağı çevrilmesi anlamına gelir. Zira bu yeni yaklaşıma göre, trafik tıkanıklığı, hava kirliliği, su ve kanalizasyon yetersizliği, yüksek kiralar gibi sorunların müsebbibi kente yeni katılarak nüfusu artıranlar değil, aksine lüks tüketime (özel araç sahipliği) ve spekülatif kazançlara (kentsel yenileme) olan eğilimleriyle orta sınıflardır.

Başkanlık uzmanları ve onlarla paralel kaygıları taşıyan toplumcu bilim insanları bir yandan belediyelerin, hükümetle yaşadıkları çatışma (Geray, 1977a; Ceyhun, 1977b) ve belediye gelirlerini artırmanın yolları (Geray, 1977b) gibi acil sorunlarını, bir yandan da belediyelerin siyasal statüsü üzerine daha genel sorunları tartışmaktadırlar (Erten, 1977a; Küçük, 1977). Moskova, Leningrad ve Bolonya gibi kentlerin yerel yönetim deneyimleri etraflıca incelenir (Temuçin, 1977; Teber, 1979). Şaşırtıcı olmayan bir biçimde, ilgi çeken geçmiş deneyimlerden biri de Paris Komünü'dür. Zira Komün'ün öğrettiği şey “gündelik siyasetten güvenliğe kadar” muhtelif sorunların “devrimci yöntemlerle, merkezi otoriteden bağımsız, hatta ona karşı” çözülmesidir (Erten, 1977b: 59). Bu yayınların yanı sıra, belediyeler ve meslek örgütlerince, benzer tartışmalara ev sahipliği yapacak bir dizi seminer düzenlenir.⁹ Bu seminerler işçi sendikalarından üniversitelere kadar, çeşitli örgütlerden ilgi ve katılım görür.

Burada, yeni belediyecilik hareketinin kentsel siyasetin hem pratiğini hem de kavranışını nasıl dönüştürdüğüne yakından bakmak gereklidir. Bu hareketin en önemli sonucu “kent emekçileri”ni bir toplumsal aktör olarak tanımlamasıdır. Bu tanım açıkça Ortodoks Marksist tezlerden sapma gösterir, zira kent yoksulları içindeki sınıfsal ayrışmaları göz ardı eder. Bu tanım, aynı zamanda emperyalizme karşı muhtelif sınıfların ittifakını savunan stratejilere de ters düşer. Kentte gözlenen başat çelişki kolektif tüketime konu olan ürün ve hizmetler üzerinde oluşan ve küçük burjuva üreticilerin el koyduğu rantlarla tanımlanır ve yeni belediyecilik programı bu rantların tüketici kitleler lehine önlenmesini gündeme alır. Burada, rantın kamulaştırma yoluyla engellenmesi fikrinin kökeninin kentleşme uzmanlarının arsa spekülasyonu ve toprak rantına ilişkin 60'ların son yıllarında ürettikleri görüşlerde bulunduğunu belirtmek gerekir. 60'lı yıllarda soyut bir “kamu yararı” nosyonuyla kurgulanan (teknokratik bir perspektifin ürünü olan) politika önerileri, 70'lerde “kamu” ile “halk” ve “kamu yararı” ile “toplum yararı” arasındaki farkların sorgulanmasını gündeme getirir. Çeşitli yazarlar bu farkı makalelerle tartışırken (Doğanay, 1974; Gezim, 1976; Erten, 1977c)¹⁰, belediye uzmanları da lüks tüketimin kamu tarafından finansmanını önleyecek önlemleri araştırmaktadır.

Böylesi tartışmalar ve uygulamalar, gecekonduları “kentli tüketici kitle” tanımı içerisinde bir toplumsal aktör olarak kurar. Bu tanımın dikkat çekilmesi gereken

9 Bunlar arasında Mimarlar Odası İstanbul Şubesi ile İstanbul Belediyesi'nin Aralık 1976'da ortaklaşa düzenlediği “Belediyelerin Yetki Sorunları ve Yerel Yönetimin Demokratikleştirilmesi Semineri”, Mimarlar Odası'nın 1977 yılında Ankara'da düzenlediği “Yerel Yönetimler ve Güç Yapısı Semineri” ve 1978 Aralık ayı içinde yine Mimarlar Odası'nın Ankara'da düzenlediği “İkinci Yerel Yönetimler Semineri” sayılabilir.

10 Örneğin Mimarlar Odası'nın Antalya'da, kıyıların kullanımı üzerine düzenlediği bir seminer, bu kavramlar üzerine ateşli bir tartışmaya sahne olur. Bkz. Mimarlık 1976/2.

özelliği gecekonduların toplumsal konumunu üretim değil tüketim ekseninde tanımlamasıdır. Kuramsal referansı ne olursa olsun, bu yaklaşımın siyasal sonucu gecekonduların toplumsal-siyasal özne olarak tanınmasıdır. Gerek belediyelerin uygulamaya koyduğu politikalar, gerek belediye başkanlarının hükümet ve belediye meclisleriyle süren ve medyaya yansıyan çatışmaları, gecekonduların toplumsal algılanışını da etkilemektedir. Gecekondu nüfusu, kentli tüketiciler tanımı çerçevesinde homojen bir toplumsal grup olarak kavranmakta, dahası, bir kentsel politika aktörü haline gelmektedir. Bir başka ifadeyle, yeni belediyecilik programı, 1973 seçimlerinde sola oy veren gecekonduları, Althusserci anlamıyla, bir kentsel politika faili olarak çağırılmaktadır.¹¹ Burada, Gültepe Belediye Başkanı Erten'in, yazının girişinde alıntılanmış sözleri anlamlıdır. Erten'in halkın kendisi-için-sınıf haline gelmesinden söz etmesi kuramsal yetersizlik değil, bilinçli bir sapma olarak anlaşılmalıdır.

1977 seçimlerine gidilirken CHP yeni belediyecilik hareketinin öncüsü konumundaki başkanlarını tekrar aday göstermez. Aslında CHP'li başkanlar görev süreleri içinde de tasfiye girişimleriyle karşılaşmışlardır. Dalokay Ekim 1976'da İçişleri Bakanı tarafından azledilirken (birkaç hafta içinde mahkeme kararıyla görevine dönecektir), Adana Belediye Başkanı Bağıt bir belediye arsasının tahliye kararı yüzünden Ocak 1975'te Belediye Meclisi görüşmeleri sırasında silahla yaralanır (Ceyhun, 1977a: 140–144). İzmit Belediye Başkanı Köse, yukarıda değinildiği gibi, CHP'li meclis üyelerinin oylarıyla düşürülmek istenirken, Gültepe Belediye Başkanı Erten de parti merkezi tarafından kesin ihraç istemiyle onur kuruluna verilir ve partiden atılır (Ceyhun, 1977a: 179–180)¹². Bu başkanların çoğu 1977 seçimleri öncesinde yapılan önseçimlerle tasfiye edilecektir. Önseçim sonuçları küçük üreticilerin CHP'nin yerel örgütleri içindeki etkisini gösterirken, özellikle İstanbul ve İzmit'te önseçimlere ilişkin usulsüzlük iddiaları gündeme gelir (İsvan, 2002; Kahraman, 1978). Ankara'da CHP örgütü Dalokay'a karşı Ali Dinçer'in adaylığı için yoğun bir çalışma yürütür (Bayraktar ve Penpecioglu, 2008). Belediye başkanlarının başarılı oldukları halde aday gösterilmemelerinin bir sebebi de parti genel merkezini rahatsız edecek derecede popüler hale gelmiş olmalarıdır. Dalokay'ın görevi bırakmasıyla birlikte, Ankara Belediyesi'nde görev yapan Başkanlık Uzmanları CHP Genel Merkezini protesto amaçlı olarak istifa ederler (Önder Şenyapılı ile görüşme, 14 Şubat 2005). 1977 sonrasında ise radikal kentsel politikanın odağı yerel yönetimlerden gecekondulardaki sol örgütlenmelere kayacaktır.

11 Burada "çağırma", interpellation karşılığı kullanılmaktadır. Althusser'e göre, bireyi özne yapan mekanizma Öteki'nin çağrısı ve bu çağrının birey tarafından tanınması yoluyla işler. Öznenin, kendisine yönelen çağrıyı tanıması, bu çağrıyla özdeşleşmesi anlamına gelir. Althusser, ideolojinin işleyiş biçimini, psikanalitik teoriden aldığı bu model ile açıklar (Althusser, 1994).

12 Erten, arkasındaki halk desteği yüzünden 1977 seçimlerinde tekrar aday gösterilmek üzere özel bir afila partiyeye yeniden kabul edilecek ve tekrar Başkan seçilecektir.

Sonuç: Toplumcu bir Model olarak Yeni Belediyecilik Hareketi

Yukarıda yeni belediyecilik hareketi, kentsel politikanın 70’li yıllarda ortaya çıkan bir uğrağı olarak tartışıldı. CHP’nin elinde bulunan belediyelerin MC hükümetleriyle yaşadıkları çatışma Türkiye siyasi tarihinde ilk kez yerel yönetimlerin özerkliğine dair talepleri gündeme getirirken, toplumcu kentleşme uzmanlarının belediyelerde başkanlık uzmanları olarak görev almaları, siyasal karar süreçlerinde emekçilerin katılımını öngören, kentsel emek gücünün yeniden üretim maliyetini ucuzlatmayı amaçlayan, sol tandanslı bir belediyecilik programının oluşumunun koşullarını sağlamıştır. Yeni belediyecilik programının amacı gecekondulara kentsel hizmetlerin ulaştırılmasından öte, onların toplumsal-siyasal bir özne haline gelmelerine katkıda bulunmak olmuştur. Buna karşılık, söz konusu belediyelerin uygulamaları beklenmedik sonuçlar da üretmiştir. Bunların başında kolektif tüketime düzenlenmesine yönelik önlemlerin küçük üreticilerden gördüğü muhalefet ve bu grupların çeşitli alanlarda kontrol ettiği rantların ortaya çıkması gelir. Bu rantların kentli emekçilere aktarılması çabası ise, başkanlarla, hem belediye meclislerinde hem de siyasi partilerin yerel teşkilatlarında örgütlü bulunan küçük üreticiler arasında çatışmaya ve sonunda başkanların tasfiyesine yol açmıştır.

Toplumcu bir yerel yönetim deneyimi olarak yeni belediyecilik hareketini, ortaya çıkış koşulları ve belediye politikaları üzerine ürettiği sol yorum açısından değerlendirmek gereklidir. Her şeyden önce, bu hareketin ortaya çıkışı iki tarihsel olgunun varlığıyla mümkün olmuştur. Bunlardan ilki, gecekonduların o güne kadarki muhafazakâr eğilimlerini sekteye uğratarak sola yönelmelerini sağlayan 12 Mart rejiminin şiddetidir. Yukarıda tartışıldığı gibi, bu şiddet gecekonduların sakinleri için yaşam çevrelerinin yıkımı biçiminde tezahür etmiş; aynı dönemde güzelleştirme derneklerinin kapatılması, özellikle ikinci kuşak gecekonduların gençliğinin radikalleşmesinin koşullarını hazırlamıştır. Yine de sola oy veren gecekonduların 1973 seçimleri sırasında henüz somut kentsel taleplerini örgütleyebilmiş olmadıklarını akılda tutmak gerekir. Sol belediyecilik politikalarını tetikleyecek böylesi taleplerin yokluğunda, bu politikalar, 60’ların genç teknokratları olan toplumcu kentleşme uzmanlarının aracılığıyla ortaya çıkar. Bu iki sebep; 12 Mart’ın, gecekonduları kuşatan patronaj ilişkilerini dolaylı biçimde de olsa zayıflatması ve kentleşme uzmanlarının, belediyeleri toplumcu fikirlerini hayata geçirebilecekleri araçlar olarak görmeleri, yeni belediyecilik hareketinin ortaya çıkabilmesini olanaklı kılmıştır.

Hareketin kendisi ise üç önemli boyutuyla toplumcu bir yerel yönetim modelinin içermesi gereken politika yaklaşımlarını örnekler. Bunların ilki kentin

toplumsal iktidar yapısının bilgisinin üretilmesidir. Bu bilgi sadece daha sonra üretilecek politikalara zemin oluşturmaz; kendi içinde bu bilginin dolaşımı ve kentli kitlelerce paylaşımı kentsel politika süreçleri konusunda ciddi bir bilinç düzeyi oluşturma potansiyeli taşır. Öyleyse kentin iktidar yapısının çözümlenmesi ve bu yapının teşhiri, sol bir yerel yönetim programının önemli bir bileşeni olarak tanımlanmalıdır. İkinci nokta, yeni belediyeçilik hareketinin kent yoksullarının henüz ortaya çıkmamış taleplerine cevap veren uygulamaları hayata geçirmesidir. Bunun dolaysız sonucu, taleplerle politikalar arasındaki nedensellik ilişkisini tersine çevirerek uygulamaların talepleri ortaya çıkarması, beslemesi ve meşrulaştırmasıdır. Üçüncü nokta ise bu politikaların ve filizlendirdikleri taleplerin toplumsal aktörlerde yarattığı dönüşümdür. Yeni belediyeçilik hareketinin belki de en önemli boyutu ürettiği ideolojik çağrıdır; bu çağrı ile gecekondular “kent emekçileri” tanımı içinde bir özne olarak kurulmuşlardır. Bu, hem söz konusu toplumsal grubun kendisini, hem onunla etkileşecek diğer toplumsal ve siyasal aktörlerin bu grubu, bu kimlikle tanıması anlamına gelir. Yeni belediyeçilik hareketinin kentsel siyasetin gündemine getirdiği politika önerileri bir üst ölçekte değerlendirildiğinde, bu üç noktanın toplumsal bir yerel yönetim modeli için geçerliliklerini korudukları görülecektir.

Kaynaklar

Acar, Erhan, İrem Acaroğlu ve Mehmet Adam (1976), Yeni Yerleşim Alanlarının Temel Nitelikleri ve Düzenlenme İlkeleri, yayımlanmamış rapor, Ankara Belediyesi, Ankara.

Acaroğlu, İrem (1974), Ankara Belediyesi'nin Akkondü Projesi Üzerine, yayımlanmamış rapor, Ankara Belediyesi, Ankara.

Adam, Mehmet (1974), Akkondü Projesi Üzerine Düşünceler, yayımlanmamış rapor, Ankara Belediyesi, Ankara.

Adam, Mehmet (1977), Gecekondü Potansiyelinden Yararlanacak bir Endüstriyel Konut Üretim Süreci, Türkiye Bilimsel ve Teknik Araştırma Kurumu, Ankara.

Altaban, Özcan ve Gülten Kocabıyıkoglu (1974), Akkondü Projesi Hakkında Not, yayımlanmamış rapor, Ankara Belediyesi, Ankara.

Althusser, Louis (1994), İdeoloji ve Devletin İdeolojik Aygıtları, çev. Y. Alp ve M. Özışık, İletişim, İstanbul.

Ankara Belediyesi Başkanlık Uzmanları (1977a), Toplumcu Belediye, Ankara Belediyesi, Ankara.

- Ankara Belediyesi Başkanlık Uzmanları (1977b), 1976 Yılı Çalışma Raporu, Ankara Belediyesi, Ankara.
- Batuman, Bülent (2004), “Türkiye’de Kentsel Politikanın Ortaya Çıkışı ve Bir Toplumsal Aktör Olarak Kentleşme Uzmanları (1965–1977)”, *Praksis* 12, Güz 2004, s. 163–191.
- Batuman, Bülent (2005), “Giriş”, Bülent Batuman (Der.), *Sekreter Üyeler Gözüyle Mimarlar Odası Ankara Şubesi’nin 50 Yılı*, Mimarlar Odası Ankara Şubesi, Ankara, s. 5-9.
- Batuman, Bülent (2006), “Turkish Urban Professionals and the Politics of Housing, 1960–1980”, *METU Journal of the Faculty of Architecture*, 23/1, s. 59–81.
- Bayraktar, S. Ulaş ve Mehmet Penpecioglu (2008), “Başka bir Kentsel Gelişme Tahayyülü Mümkündür! Özgün bir Yerel Liderlik Tecrübesi olarak 1977–1980 Arası Ankara Belediyesi Ali Dinçer Dönemi”, *Mülkiye* cilt XXXII, sayı 261, Kış 2008, s. 55-88.
- Bila, Fikret (1979), *CHP Tarihi 1919–1979*, DMS Doruk Matbaacılık, Ankara.
- Ceyhun, Demirtaş (1968), *Yağma Edilen Türkiye*, Habora, İstanbul.
- Ceyhun, Demirtaş (1977a), *Bir Yeni Dev: çağımızın Trajijî*, Tekin, İstanbul.
- Ceyhun, Demirtaş (1977b), “Belediyeciliğimizin Yarını”, *Devrimci Belediyeler Dergisi* 77/1, s. 38–41.
- Cumhuriyet Halk Partisi (1968), *Bu Düzen Değişmelidir*, CHP, Ankara.
- Cumhuriyet Halk Partisi (1973), *Ak Günlere*, CHP, Ankara.
- çitçi, Oya (Der.) (2001), *Yerel Seçimler Panoraması: 1963–1999, Türkiye ve Orta Doğu Amme İdaresi Enstitüsü Yay.*, Ankara.
- Dalokay, Vedat (1977a), *06 Dalokay: Çeşitli Toplum Olayları Hakkında Görüşler 1973–1977 Arası Basın Toplantıları, Demeçler, Konuşmalar*, Ankara.
- Dalokay, Vedat (1977b), “Devrimci Belediyeler Birliği’ni Niçin Kurduk?”, *Devrimci Belediyeler Dergisi* 77/1, s. 2–4.
- Devrimci Belediyeler Derneği (1976a), *Devrimci Belediyeler Derneği Tüzüğü*, Ankara.
- Devrimci Belediyeler Derneği (1976b), “Devrimci Belediyeler Derneği”, basın açıklaması, 7 Nisan 1976.
- Doğan, Ali Ekber (2007), *İslamcı Belediyelerin On Yılı (1994–2004): Kayseri örneğinde sosyo-mekansal bir çözümleme*, yayımlanmamış doktora tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Doğanay, Ümit (1974), “Toplum Yararı ve Kamu Yararı Kavramları”, *Mimarlık* 74/7, s. 5–6.
- Eraydın, Ayda (1992), *Post-Fordizm ve Değişen Mekânsal Öncelikler*, ODTÜ, Ankara.
- Erten, Taylan (1977a), “Türkiye’de Devlet ve Kamu Yönetiminin Sınıfsal Niteliği”, *Devrimci Belediyeler Dergisi* 77/9–10, s. 26-32.
- Erten, Taylan (1977b), “Belediyeler ve Paris Komünü Üzerine”, *Devrimci Belediyeler Dergisi* 77/5.
- Erten, Taylan (1977c), “Devlet ve Kamu Tarafsız Olabilir mi?”, *Devrimci Belediyeler Dergisi* 77/8, 28–30.
- Faroqhi, Suraiya (1984), *Towns and Townsmen of Ottoman Anatolia*, Cambridge: Cambridge University Press.

- Geray, Cevat (1977a), "Belediyelerimizin Yapısal Sorunları", *Devrimci Belediyeler Dergisi* 77/2, s. 11-13.
- Geray, Cevat (1977b), "Belediye Sorunları ve Politikacılar", *Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, v. 32, n. 1-4, s. 23-33.
- Gezim, Gürkan (1976), "Kıyıların Toplum Yararına Kullanılması Alternatifleri Üzerine", *Mimarlık* 76/2, s. 59-63.
- Göymen, Korel (Der.) (1983), *Bir Yerel Yönetim Öyküsü: 1977-80 Ankara Belediyesi Deneyimi*, Özgün Matbaacılık, Ankara.
- Güler, Birgül Ayman (1992), *Yerel Yönetimler: Liberal Yaklaşımlara Eleştirel Yaklaşım*, TODAİE, Ankara.
- Hamamcı, Can (1981), *Merkezi Yönetim-Yerel Yönetim Ekseninde Belediyelerimizin Yapısı ve Demokratikleşme Eğilimi*, yayımlanmamış doktora tezi, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi, Ankara.
- Heper, Metin (1982), "The Plight of Urban Migrants: dynamics of service procurement in a squatter area," Çiğdem Kağıtçıbaşı (Der.), *Sex Roles, Family and Community in Turkey*, Indiana University Turkish Studies, Bloomington, s. 249-268.
- Heper, Metin (Der.) (1989), *Local Government in Turkey: Governing Great Istanbul*, Routledge, London.
- İsvan, Ahmet (2002), *Başkent Gölgesinde İstanbul, İletişim*, İstanbul.
- Kahraman, Ahmet (1978), *Boğulan Başkan Erol Köse, Gelişim*, İstanbul.
- Kartal, S. Kemal (1983), *Ekonomik ve Sosyal Yönleriyle Türkiye'de Kentleşme*, Yurt, Ankara.
- Kaygalak, Sevilay (2005), "Osmanlı'da Kentsellik ve Kentler: Kent Tarihi Yazımında Kültürelciliklerin Ötesine Geçebilmek", *Mülkiye* cilt XXIX, sayı 246, Bahar 2005, s. 19-36.
- Keleş, Ruşen (1993), *Kent ve Siyaset Üzerine Yazılar (1975-1992)*, IULA-EMME, İstanbul.
- Keleş, Ruşen (1998), "Cumhuriyetin 75. Yılında Belediyelerimiz", *Cumhuriyetin 75. Yılında Belediyelerimiz Sempozyumu*, TBD-Konrad Adenauer Vakfı Yayını, Ankara.
- Küçük, Yalçın (1977), "Üretici Belediye Kavramı", *Devrimci Belediyeler Dergisi* 77/1, s. 19-21.
- Öncü, Ayşe (1988), "The politics of the urban land market in Turkey: 1950-1980," *International Journal of Urban and Regional Research*, vol. XII, 1, s. 38-64.
- Özbudun, Ergun (1976), *Social Change and Political Participation in Turkey*, Princeton, Princeton University Press.
- Şengül, H. Tarık (2001), *Kentsel Çelişki ve Siyaset*, WALD Demokrasi Kitaplığı, İstanbul.
- Şenyapılı, Tnası (1998), "Cumhuriyet'in 75. yılı, Gecekondu'nun 50. yılı", *Yıldız Sey* (Der.), *75 Yılda Değişen Kent ve Mimarlık, Tarih Vakfı Yay.*, İstanbul, s. 301-316.
- Teber, Sedvan (1979), "Bolonya, Demokratik bir Şehircilik Anlayışının Yanıtı", *Mimarlık* 79/1, s. 38-39.
- Tekeli, İlhan (1976a), "Yerel Politikada Küçük Girişimci Egemenliği", *Politika*, 5 Ekim 1976.
- Tekeli, İlhan (1976b), "Son Belediye Seçimleri Sırasında Belediye Başkan Adaylarının Şehir Sorunlarına Bakışı", İlhan Tekeli, Yiğit Gülöksüz ve Tarık Okyay (Der.), *Gecekondu, Dolmuşlu, İşportalı Şehir*, Cem, İstanbul, s. 479-494.
- Tekeli, İlhan (1976c), "Belediye Sorunları", *Amme İdaresi Dergisi* cilt 9, sayı 2, s. 3-25.

- Tekeli, İlhan (1977), “Belediyeler ve Kent Yönetiminin Sınıfsal Yapısı”, Mimarlık 77/1, s. 32–4.
- Tekeli, İlhan (1991), “Vedat Dalokay’ın Belediyecilik Deneyi Üzerine,” Mülkiye, sayı 131, Mayıs 1991.
- Tekeli, İlhan (1992), Belediyecilik Yazıları, IULA-EMME, İstanbul.
- Tekeli, İlhan ve Raşit Gökçeli (1976), “1973-75 Seçimlerinde Kentleşmenin Etkisi”, Türk Parlamentoculuğunun 100 Yılı, Siyasi İlimler Türk Derneği, Ankara, s. 533-569.
- Tekeli, İlhan ve Raşit Gökçeli (1977), 1973 ve 1975 Seçimleri: Seçim Coğrafyası Üzerine Bir Deneme, Milliyet, İstanbul.
- Tekeli, İlhan ve Yiğit Gülöksüz (1990), “1973–1980 dönemi ve 1980 sonrası dönem belediyeciliği”, Ankara Belediyesi (Der.), Türk Belediyeciliğinde 60 Yıl, Metropol İmar A. Ş. ve IULA-EMME, Ankara, s. 373–381.
- Tekeli, İlhan ve İlber Ortaylı (1978), Türkiye’de Belediyeciliğin Evrimi, Ayyıldız Matbaası, Ankara.
- Tekeli, İlhan, Yiğit Gülöksüz ve Tarık Okyay (1976a), “Şehirlerimizde Çıkar Grupları Açısından Plansızlık”, İlhan Tekeli, Yiğit Gülöksüz ve Tarık Okyay (Der.), Gecekondu, Dolmuşlu, İşportalı Şehir, Cem, İstanbul, s. 71-91.
- Tekeli, İlhan, Yiğit Gülöksüz ve Tarık Okyay (1976b), “Özel Araba Sahipliği ve Otomobil Üretimi Açısından Şehirsiz Ulaşım Sorunu”, İlhan Tekeli, Yiğit Gülöksüz ve Tarık Okyay (Der.), Gecekondu, Dolmuşlu, İşportalı Şehir, Cem, İstanbul, s. 121–131.
- Temuçin, T. (1977), “Moskova ve Leningrad’da Belediyecilik”, Devrimci Belediyeler Dergisi 77/6: 25–30.
- Tezel, Yahya Sezai (1979), “Demokrasi ve Belediyeler”, Toplumcu Düşün, n. 8, s. 185–198.
- Türkiye İşçi Partisi (1968) Doğru Bilelim Doğru Konuşalım, Başaran Matbaası, İstanbul.
- Yıldırım, Selahattin (1977), “Marmara ve Boğazları Belediyeleri Birliğinin Kuruluşu”, Mimarlık 77/2, s. 53–4.